

VITO FLAKER: ZNANOST ZA DELO

Hvalnica manjši stroki

Besedilo¹ je uvodno, je tudi programsko in raziskovalno. Njegov namen je apostrofirati večno odprta vprašanja narave socialnega dela, dati bralcu izhod, odprtino in hkrati oprijemališče za spoprijemanje s tehničnimi vprašanji metode dela in raziskovalne metodologije. Sestavljeno je iz dveh, precej ločenih delov. V prvem delu skiciramo nastanek in izvor socialnega dela, skušamo dekonstruirati različne poti nastajanja socialnega dela, da bi na koncu prišli do neke vrste genealoške, rodoslovne definicije socialnega dela. Drugi del je esej, dobessedno poskus komentirati sestavne dele, ki omogočajo, da socialno delo dela. Delo je namreč ključna razlika (*differentio specifica*), ki loči socialno delo od drugih znanosti. Drugi del moramo brati kot seznam atributov in komponent, ki določajo znanstveno, strokovno in epistemološko sestavo socialnega dela kot znanosti za delo. Zato je drugi del napisan na precej epigramski način. Morda je napisan kot manifest. Ta način pisanja smo izbrali zaradi nuje povedati čim več na omejenem prostoru in poskusiti izraziti bistvo (socialnega dela), ki se včasih izgubi v bolj diskurzivnih načinih pisanja.

Besedilo je tudi osebna sinteza tega, kar smo delali v zadnjih desetletjih. Zato bo manj citatov. Je pa potrebno omeniti vpliv idej in včasih tudi konkretnega sodelovanja Davida Brandona, Bernarda Stritih, izročila Franca Basaglie iz Trsta in ne nazadnje Felixa Guattarija (in preko njega Gillesa Deleuzea).

O izvoru socialnega dela

Rod pomoči

Čeprav je jasno, da se je socialno delo kot poklic in stroka pojavilo na prelomu devetnajstega in dvajsetega stoletja, ni čisto jasno iz česa je nastalo. Očitno je, da so ga ustvarili iz podlage pomoči, solidarnosti, skrbi za nemočne in revne, porazdelitve nakopičenega bogastva – na temelju dolge in spregledane zgodovine pomoči med ljudmi. Fevdalizem je bil doba neposredne dobrodelnosti, ki se je dejansko odvijala na pragu dvorcev in dvorov, domov in domačij. Nastanek mest je vodil k posredni, institucionalizirani dobrodelnosti – s posebnimi prostori, urniki in določenimi ljudmi, ki so tovrstna dela opravljali. Čeprav so skrb za mestne reveže dodelili posebni skupini ljudi, ti niso bili pripadniki specifičnega poklica, temveč so bili občinski ali državni funkcionarji. To so lahko bili posamezniki (ubožniki) ali večje skupine (verske bratovščine). Čeprav so se določene skupine specializirale za varstvo in oskrbo revnih, nemočnih in odklonskih in so se za to posebej usposabljevale, o tem imele določeno znanje in jo izvajale v posebnih ustanovah², je bila oskrba še vedno vtkana v mreže poznih fevdalnih struktur in so jo izvajali po naročilu in v imenu absolutističnega vladarja.

Fevdalizem	Neposredna dobrodelnost
------------	-------------------------

¹ Članek jev angleški verziji izšel kot eno izmed uvodnih poglavij v učbenik raziskovanja v socialnem delu (Flaker, 2006).

² Jones (1989) opisuje, kako so verske bratovščine izobraževale in usposabljevale ženske za opravljanje dela v zgodnjih institucijah.

Nastanek mest	Posredna dobrodelnost
Industrijska revolucija	Filantropija
Prelom stoletja	Socialno delo

Pomoč med ljudmi se je v različnih družbenih formacijah spreminjala iz neposredne pomoči in dobrodelnosti, ki je potekala med ljudmi, tam, kjer so živeli, v posredno pomoč v posebnem prostoru, času in s pomočjo posebnih ljudi. Če je pomoč v fevdalnih ureditvah temeljila na karitativnosti, dobrodelnosti, milosti, ki izhaja iz božje milosti, po francoski revoluciji temelji na človekoljubju – filantropiji. Šele na prelomu stoletja se oblikuje posebni poklic in stroka socialnega dela.

Skrbniški poklici

Ko je absolutizem nadomestila buržoazna republika, so ljudje postali suvereni posamezniki in ko so pogodbeno razmerje nadomestila fevdalne zaveze in obveze, se je novo nastala meščanska družba znašla pred težavami. Konkretno vprašanje je bilo, kaj storiti z ljudmi, kateri niso (z)mogli vstopati v pogodbeno razmerje. Castel (1976) je naštel 5 takih skupin ljudi: norce, otroke, berače, zločince in delavce. Delavci so postali pogodbeni posamezniki, ko je njihovo delo postalo njihovo premoženje, lastnina, ki jim je omogočila, da so se sčasoma vključili v svet pogodbenih odnosov. S tem je delo postalo osnova državljanstva, države blaginje (socialne države), socialne integracije in družbene participacije (Castel, 2003). Zločinci so se vključili tako, da so svoj prestop plačali s kaznijo, ki jo je uresničil pravosodni sistem, otroci so postali državljani preko svojih staršev in družine, učiteljev in s pomočjo šolskega sistema, psihiatre so iznašli kot skrbnike za nore, ki so jih zapirali v norišnice, medtem ko so berače (manj uspešno) vključili preko ekonomske politike (delo za vse) in jih na silo zaprli v prisilne delavnice. Na eni strani je skupna značilnost vseh teh operacij kako »vključiti« ljudi, ki niso mogli vstopati v pogodbeno pokroviteljstvo (skrbništvo), na drugi pa zapiranje v institucije, ki so temeljile na posebni ideologiji.

Skupina	Skrbnik	Pravna podlaga	Prostor zapiranja	Ideologija
Delavci	Kapitalisti Sindikati	Delovno pravo, socialna varnost	Tovarne, delavska naselja	Produkcija
Zločinci	Sodstvo Policija Pazniki	Kazensko pravo	Zapori	Popravljanje
Otroci	Starši Učitelji	Obvezno izobraževanje	Šole	Vzgoja in izobraževanje
Norci	Psihiatri	Zakonodaja o duševnem zdravju	Norišnice	Zdravljenje
Berači in siromaki	? (Upravniki prisilnih delavnic)	Ubožni zakon	Prisilne delavnice	Dobrodelnost ?

Ob treh skupinah (otroci, zločinci, norci) so se oblikovali skrbniški poklici, ki so nadomeščali subjektiviteto pogodbeno nesposobnih ljudi (učitelji, pazniki, policaji, sodniki in psihiatri). Delavci so bili po eni strani pod pokroviteljstvom delodajalcev, hkrati pa tudi z njimi vedno v (razrednem) konfliktu, zato se je pojavil dodaten akter, ki je skrbel za delavce – delavska gibanja in sindikati. Za berače se ni oblikoval poseben skrbniški poklic, z njimi so upravljali ljudje, ki so zasedali določeno funkcijo, položaj oziroma opravljali službo³.

Kriza institucij in ustvarjanje družbenega

Začetek 19. stoletja označujejo različne Romantične utopije. Tako tudi v skrbi za ljudi. Utopija zaprtih prostorov (v nasprotju s socialističnimi utopijami tistega časa) je temeljila na utilitarizmu. Benthamov⁴ projekt Panoptikona je, kot temeljni načrt organizacije disciplinskih naprav, model za izrabo (izkoriščanje) neproduktivnih potencialov za proizvodnjo. Romanticizem v zgodnjih letih 19. stoletja vidi ekonomsko rešitev revščine in odklona. Vstop v svet dela skozi okrevanje, vzgojo in popravljanje spremlja z neposrednim izkoriščanjem tega, kar Foucault poimenuje mikrofizika moči (obvladovanje teles s pomočjo prostorskih in disciplinskih ureditev). Na makro ravni, prav zakonodaja, ki se ukvarja z revnimi (New Poor Law) prispeva k ločitvi ekonomskega gospodarstva od socialnega (Polanyi, 1957).

Manj kot pol stoletja je bilo potrebno, da so se te utopije izkazale kot nemogoče. Ne samo, da osvoboditev ekonomije ni prinesla blaginje za vse – prinesla je samo bogastvo enim, na račun drugih, ampak je tudi industrializacija hitro povečala pritisk na različne totalne institucije, ki so medtem postale glavne naprave oskrbe. Zaprti prostori so postali premajhni; postalo je očitno, da niso terapevtski, ne izobraževalni, niti popravljalni. Nemogoče jih je bilo videti kot način kako vstopiti v svet dela – prej kot mehanizem za vključevanje v proizvodnjo so postale predvsem skladišča za rezervno delovno silo.

Posledično se je razvil bolj Realističen pristop. To je na eni strani pomenilo izum psihe (duševnosti) in družbe na drugi. Psihologija in sociologija sta se razvili kot akademski disciplini za razumevanje nove stvarnosti. V bistvu gre za dvojno artikulacijo pomanjkanja socialnega. Česar ekonomija ni mogla rešiti, bi zdaj morali razrešiti psiho/socio/logija. Na eni strani, moralna statistika, na drugi psihoanaliza, na eni Dürkheim, na drugi Freud in Lombroso. Kot je rekel Foucault (1976,1981) o incestu, na eni strani svoboda govora o njem za buržoazijo in na drugi socialno higienski predpisi in sanitarnost natrpanih stanovanj delavskega razreda. Skladno s tem, je tudi socialno delo bilo prav od začetka razdeljeno na individualno usmerjene socialne diagnoze Mary Richmond in skupnostne projekte v delavskih naseljih (Jane Adams, Octavia Hill).

Socialno delo ni bilo rojeno samo na razpotju individualnega in kolektivnega, skupnega, ampak tudi v povezanosti reformističnih, revolucionarnih in delavskih gibanj. Proizvodnja

³ Vsaj za Anglijo lahko trdimo, da so ti proto-strokovnjaki predhodniki socialnih delavcev in delavk, saj je prvo izobraževanje na Londonski *School of Economics* bilo namenjen ravno njim in Državna zveza krajevnih državnih uradnikov (*National Association for Local Government Officers*), ki je še vedno sindikat socialnih delavcev, je bilo strokovno telo upravnikov prisilnih delavnic in *zunanjih ubožnih uradnikov* (*out-door relief officers*). Sistem prisilnih delavnic v Angliji je hkrati rodil stroki zdravstvene nege in socialnega dela (Crowther, 1981).

⁴ Jeremy Bentham (1748-1832) je bil vodilni angleški liberalec in utemeljitelj utilitarizma. Pomemben za razvoj socialne misli in socialne države, je tudi znan kot avtor načrta Panoptikona, zgradbe (zapora), ki omogoča totalen nadzor nad stanovalci (zaporniki) in izkoristek njihove delovne sile. Za podrobno obdelavo Panoptikona glej Foucault (1978, 1984).

družbenosti in subjektivnosti se je bolj pogosto dogajala v umetnosti in politiki, kot v psiho/socioloških znanostih – te so bile bolj sredstvo vladanja – uporabljene za upravljanje s posamezniki in družbenimi agregati. Socialno delo je bilo del tega, kar lahko poimenujmo *družbena akcija*.

Socialno delo se je razvilo na brazdah novih družbenih konstrukcij, ki naj bi našle rešitev za socialne stiske; nastalo je v roju različnih socialnih eksperimentov in projektov od socialne varnosti do socialne pomoči (socialno pogosto v pomenu vzajemno). Socialni delavci so bili kadri, ki so opravljali to delo sistematično in z namenom. Prav ime nastalega poklica pokaže, da ne gre za položaj, funkcijo⁵, ne za dobrodelnost ali filantropijo, niti za pomoč, gre za ustvarjanje nečesa – gre za *delo*.

V svojih začetkih, socialni delavec pomeni tudi biti družbeni aktivist, nekdo, ki se zavzema za družbene in socialne izboljšave. Ampak v nasprotju z dobrodelneži, socialno delo ni samo *vocatio* (po–klic), postaja tudi *professio* (javna-zaobljuba). To pomeni, da se socialni delavci in delavke ne počutijo toliko poklicane pomagati ljudem, kolikor se čutijo zavzete in angažirane za njihovo blaginjo, saj je namreč ravno to tisto, kar *delajo* – kar pa je dejansko zelo avtopoetska samo-definicija.

Socialno delo se je razvilo kot neinstitucionalni skrbniški poklic, usmerjen v ustvarjanje novih pogojev v življenjskem okolju ljudi in – v nasprotju s sociologijo in psihologijo – usmerjen k akciji (delu), spremembam in ne k interpretiranju in razlagam.

Minorna⁶ stroka prestopa

Vsaj do nastanka socialne države je socialno delo minoren poklic. Ne samo, da ga opravljajo večinoma ženske, prav tako nima svojega lastnega teritorija, posebnega templja (klinike, sodišča, šole ali cerkve). Nima svojega lastnega teritorija, ki bi zagotavljal socialnemu delu njegov lasten jezik in pravila, ki ne veljajo nikjer drugje – nima svoje lastne ezoterike, ničesar, česar bi se bilo potrebno naučiti z vstopom v posebni prostor. Socialno delo deluje med ljudmi in skupaj z njimi, t.j. uporablja njihov vsakdanji jezik. Prav ta slabost je tudi prednost in moč – saj spoznava ljudi v njihovem resničnem okolju in ne v umetnem kontekstu institucij. Zato zdravniki, sodniki in učitelji, kot tudi duhovniki, potrebujejo socialne delavke in delavce.

Poleg tega, predstavniki uveljavljenih skrbniških poklicev (duhovniki, zdravniki, učitelji, sodniki), ki so stopili na teren ljudi, so to naredili s prestopom čez okvir svojih doktrin. Večina ustvarjalnih inovatorjev je postala ravno s takšnim prestopom. Makarenko, Reich, Freire in vsak neimenovan zdravnik, učitelj, duhovnik ali sodnik, ki je z ljudmi želel narediti nekaj resnično za njihovo dobro, so na nek način postali socialni delavci in istočasno izdajalci svojega lastnega poklica – zato, ker so postali družbeno angažirani. Potrebno je postati domorodec, se poistovetiti, prestopiti na drugo stran, ven iz institucionalnih zatočišč, zato da lahko nekaj naredimo z ljudmi za njihove resnične interese.

⁵ Čeprav so socialne delavce ravno v tistem času pogosto imenovali uradnike blaginje (*welfare officers*).

⁶ Napeljujemo na pojem minornosti kot sta ga razvila Guattari in Deleuze (1975, 1986, 1980, 1988), ki hkrati govori o majhnem, manjšem, manjšinskem in blagem (mol v glasbi kot minor, fr. *mineure*).

Uradniki soglasja v socialni državi

Do druge svetovne vojne je socialno delo bilo obrobna stroka in gotovo ne-še-znanost. Bilo je orodje in dodatek drugih strok in institucij. Šele po drugi svetovni vojni je socialno delo dobilo streho nad glavo in svoj institucionalni temelj – socialno državo. Če socialna država pomeni prerazdelitev nacionalnega bogastva in popravljanje družbenih krivic, mesto socialnega dela ni samo v administraciji denarnih dajatev in dajatev v naravi (storitvah), ni zgolj razdeljevalec novo pridobljenih socialnih dobrin ampak tudi storitev, ki naj bi ljudi rehabilitirale, te so za nekatere ponovna vključitev v svet dela in za druge ohranjanje navezave nanj preko pravnih institutov (bolniški dopust, invalidnost, skrbništvo) in preko varstvenih ustanov (npr. domovi za stare, centri za usposabljanje odraslih in podobno).

Z drugimi besedami, poleg denarja in pravil za pravično porazdelitev sredstev so se za funkcioniranje socialne države ljudje morali prilagoditi preskrbi in preskrbe ljudem (povečevanje dostopnosti, informacije tistim, ki izpolnjujejo pogoje, prepričevanje glede relevantnosti storitev, izobraževanja upravičencev itd.)⁷.

Socialno delo postane osnovna in temeljna stroka v sistemu socialnega varstva, socialno varstvo pa usmerjevalni in korektivni sistem socialne države. Medtem ko socialna država služi kot sredstvo legitimizacije družbenega reda in vzdrževalec soglasja, so socialni delavci in delavke funkcionarji soglasja v smislu Gramscijevem pomenu izraza (Gramsci, 1949, 1974, 1973). Karikatura klasičnega socialnega dela kot funkcije soglasja bi bila videti takale: po eni strani prepričevati ljudi naj vstopijo v ustanove nadzorovanja, po drugi, pa jim dopovedati, da je njihov neuspeh posledica njihovih lastnih, posamičnih v najboljšem primeru družinskih težav: in kot nagrada bombon, drobtina - socialna denarna pomoč.

Hkrati pa lahko trdimo, da je med skrbstvenimi poklici, socialno delo stroka, ki se najbolj približa stiski, kot jo doživljajo ljudje, in da deluje izven institucij in med ljudmi. To je tisto, kar še poveča možnost socialnih delavcev in delavk, da zamenjajo stran, da se spreobrnejo iz funkcionarjev soglasja v aktiviste nasprotovanja, če ne upora – odpora.

Tako se je, na primer v petdesetih in šestdesetih – ko je zahodna družba postajala družba obilja in je zaposljivost bila skoraj stoo odstotna, ko se je življenjski standard za vse skupine ljudi izboljševal in je socialna država funkcionirala relativno dobro – pojavilo mladoletniško prestopništvo. Takrat je to bilo težko razložiti, še manj pa odpraviti na klasičen način. Delo s posameznikom ni zadoščalo - svetovanje ali psihoterapija je bilo po eni strani neučinkovito po drugi pa predrago, in tudi, če so vodje tolpe poslali v popravne ustanove, je skupina nemudoma dobila novega vodjo. Socialno delo je bilo vodilna stroka in znanost v pridobivanju znanja o »družbi uličnega vogala« (street corner society), mladinskih subkultur in razvoja uličnega dela, in tako je od šestdesetih naprej postalo – in ne zgolj pasiven – spremljevalec upora mladih ljudi.

Akademizacija in upor kot pogoja za znanost socialnega dela

⁷ Ena od najbolj pomembnih vlog socialnega dela v takem ambientu je bila (in je še) vloga prevajalca iz institucionalnih jezikov v vsakdanji jezik in obratno. V tem oziru lahko razumemo socialno delo kot opno med institucionalno ezoteriko in vsakdanjim življenjem, za primer psihiatrije glej Tilbury, 1993.

S tem, ko je pomembnost socialnega varstva naraščala in socialna država prevladala, je izobraževanje za socialno delo pridobivalo na družbeni pomembnosti. V začetku je socialno delo strokovni študij, na katerem v glavnem poučujejo akademiki in učitelji iz drugih znanstvenih vej – predvsem zdravniki, pravniki, pedagogi, sociologi in psihologi. Tipični študijski program v tistih časih je bil sestavljen iz pravnih in družboslovnih predmetov z dodatkom metod socialnega dela. To je bilo ogrožje znanja, ki so ga socialne delavke potrebovale - znanje jezikov drugih strok, predpisov socialne varnosti in posebnih metod značilnih za socialno delo.

Znanost socialnega dela smo ustvarili na šolah za socialno delo. Med predavatelji so se v te procese vključili predvsem psihologi in sociologi, kot tudi socialni delavci, ki so v glavnem študij nadaljevali v okviru teh dveh disciplin. Ti dve disciplini sta bili na akademski ravni dobro uveljavljeni, nista pa imeli lastnega, ločenega in specifičnega praktičnega terena – in kar je še pomembnejše – nista imeli lastne institucije. Zato so predavatelji, ki so delali polni delovni čas na šolah za socialno delo, bili zaposleni iz teh dveh disciplin, medtem ko so drugi, ki so prihajali iz svojih institucij, kot npr. pravniki, pedagogi, zdravniki, bili gostujoči predavatelji na šolah za socialno delo. Metodologija raziskovanja in znanstveni aparat družbenih ved so v teh dveh strokah bili neprimerljivo bolj razviti, kot na primer v medicini ali pravu.

V šestdesetih je bilo socialno delo privlačno za psihologe in sociologe v tem, da je omogočalo praktični disenz. Kritični psihologi so potrebovali prostor za socialno akcijo in uporniški sociologi praktičen teren. Socialno delo ni bilo samo privlačno in skladno s projekti radikalizma, ampak je bilo – kot minorna stroka, brez jasnih institucionalnih pravil in brez konkretne institucije, nameščeno znotraj virtualne institucije socialne varnosti in konkretne mreže ustanov socialnega varstva, sposobno transverzalnega pogleda z nedvoumno zavezo blaginji uporabnikov – torej radikalno ravno v svoji sestavi in zasnovi. Radikalna smer socialnega dela je le poudarila elemente oporekanja in jih oblikovala v znanstveno orodje (instrument).

Metode znanstvenega raziskovanja in konceptualizacijo je socialno delo moralo razviti zato, da bi znalo oporekati in bilo zmožno artikulirati svoje nesoglasje z utemeljenimi argumenti. Pojmi, kot so: dialog, krepitev moči, inovacija, zagovorništvo, razumevanje sveta uporabnikov, družbena konstrukcija in dekonstrukcija, refleksija itd., so učinek pozicije, ki jo je zavzelo socialno delo v sredi osemdesetih in so oblikovali znanstveno metodo in konceptualni aparat socialnega dela.

Od šestdesetih let dalje je socialno delo postalo aktivno angažirano v množici različnih projektov, v mnogih pogledih je bilo vpleteno tudi v nova družbena gibanja (feminističnih, gajevskih, na področju duševnega zdravja (anti – psihiatrija), hendikepa, seksualnih delavk itd.). Koncepti v socialnem delu se ne bi mogli razviti brez sočasne ali predhodne akcije. To pomeni, da si je socialno delo prilastilo in razvilo raziskovalne metode in tehnike kot npr.: akcijsko raziskovanje, narativne metode, zemljevidi itd. Teh socialne delavke in delavci niso uporabili samo v raziskovanju, temveč tudi pri reorganizaciji služb in preoblikovanju dajatev, kot tudi v direktnem delu z uporabniki.

H genealoški definiciji socialnega dela

Iz skice povzetka izvora socialnega dela, lahko poudarimo naslednje značilnosti:

1. Kot smo videli, socialno delo nedvomno povezuje dolga linija solidarnosti, sočutja, človekoljubja ali preprosto pomoči; je njena moderna artikulacija, ki s profesionalizacijo in situiranostjo v prostoru med solidarnostjo in pomočjo, med vzajemnostjo in altruizmom, med državo in skupnostjo, omogoča odzive na socialne stiske, ki ne samo da lajšajo stiske medtem ko hkrati vzdržujejo status quo, ampak tudi zagotavljajo prostor za bistvene spremembe in izboljšave v družbenem življenju ljudi.

2. Socialno delo je en izmed skrbniških poklicev, ki so se razvili v meščanski ureditvi, da bi nadomestili subjektiviteto ali pomanjkanje pogodbene moči določenih skupin prebivalstva. Se pa socialno delo razlikuje od ostalih skrbniških poklicev v tem, da se je začelo v času krize liberalnega kapitalizma in institucionalnega sistema oskrbe. Bilo je utemeljeno v izven – institucionalni akciji in angažiranem ustvarjanju socialnega.

3. Socialno delo je kot minoren, ženski poklic in znanost usmerjeno k manjšinam, predvsem pa nima trdnega institucionalnega aparata, da bi omogočilo svoj lasten ezoterični tehnični jezik in pravila. Zato je, po definiciji, prestop iz institucionalnega v socialno in temelji na pragmatiki in refleksivnosti, brez kakršnihkoli vnaprej postavljenih kod.

4. S nastankom socialne države, ki definira socialno delo, to postane povsod prisoten poklic; v svoji klasični obliki kot eden načinov zagotavljanja družbenega soglasja, v radikalni obliki pa artikulacija nestrinjanja družbenih manjšin.

5. Poleg tega, da je postalo poklic, je socialno delo postalo znanost z raziskovanjem, akademizacijo izobraževanja in iz potrebe za znanstveno argumentacijo oporekanja.

6. Z vključenostjo v vsakdanje življenje ljudi in socialne spremembe ostaja znanost predana praktičnemu in takojšnjemu ukrepanju.

To lahko povzamemo v naslednji definiciji:

Socialno delo je moderna strokovna in znanstvena artikulacija vprašanj solidarnosti in pomoči z ustvarjanjem socialnih iznajdb, ki gredo onkraj lajšanja stisk; je eden izmed skrbniških poklicev, ki omogoča pogodbeno subjektiviteto, ampak brez institucije, zato je minoren, občutljiv za majhna vprašanja vsakdanjega življenja; deluje znotraj socialne države, ne samo, da zagotavlja soglasje, ampak tudi, da izrazi nestrinjanje – zato je nujno, da ustvarja rizomatični (gomoljčni) konceptualni mrežni aparat, ki temelji na sodelovanju vseh akterjev in drugih znanstvenih disciplin in zato mora biti znanost delovanja in praksa udeležnosti.

O DELU SOCIALNEGA DELA

Socialno delo je delo; ni razlaganje, ni pojasnjevanje, ampak je dejanje in delovanje

Spomnim se, kako pretresen, celo osramočen sem bil, približno dvajset let nazaj, ko je starejša socialna delavka, ki je delala na psihiatriji, povedala mojim študentom in študentkam, da je

kot socialna delavka »noge psihiatra«. To se mi je zdelo neizmerno servilno, podrejeno stališče, nevredno socialne delavke. Še vedno menim, da socialni delavci in delavke ne bi smeli biti podrejeni nobeni drugi disciplini, a zdaj vidim tudi drugo poanto tega, kar je (mogoče nevede) povedala. Ona je bila tista v tandemu, ki je res nekaj delala – obiskovala je ljudi na domu, videla kako ljudje živijo, urejala službe, poskrbela, da so ljudje niso izgubili stanovanja; medtem ko je psihiater opravljaj razgovore, razlagal in pojasnjeval, predpisoval itd. V tandemu je ona bila po vseh merilih produktivni del; medtem ko je psihiater bil vpleten v zelo kontraproduktivno konstrukcijo normalnosti z definiranjem bolezni, je ona poskrbela, da stvari delujejo.

Delo v socialnem delu ni napor, trud, služba – je proizvodjanje.

Socialno delo ne proizvaja blaga. Tudi, če rečemo, da proizvaja storitve, te niso namenjene trgu. Ali torej socialno delo proizvaja nekaj, kar ne moremo ali ne smemo kupiti?

Socialno delo proizvaja človeška dejanja; proizvaja ureditve, proizvaja nekaj, kar gre naprej, se premika, je aktivno. Ne dela nečesa kar ovira, zaustavlja, pada nazaj, kar je ustaljeno in statično.

Socialno delo proizvaja spremembe

Socialno delo ni potrebno za obstoj tistega, kar že je. Kjer so vzpostavljene rutine, kjer je potrebno izpolniti obrazce, kjer so postopki uveljavljeni in jim je potrebno samo slediti, Bill Jordan (1987) pravi, tam socialno delo ni potrebno. Socialno delo je potrebno tam, kjer je nujna sprememba, kjer je stiska tako velika, da se ljudje z njo več ne zmorejo spopadati, kjer se že dogaja sprememba in je potrebna podpora, da ljudje bolje zvožijo, kjer se je sprememba zgodila in se moramo naučiti živeti z njo ali tam kjer je znatna možnost, da se sprememba zgodi in se hočemo nanjo pripraviti; ali jo preprečiti.

Socialno delo – mašinska znanost

Ne gre samo za delo, akcije in spremembe; gre tudi za hoteti, želiti, hrepeneti in sanjati. Velik del socialnega dela je usmerjen v združevanje sil in virov, z namenom, da ljudje dobijo, kar želijo. Socialno delo dejansko lahko opredelimo kot znanost, ki aranžira družbene sile in vire, da proizvede tisto, po čemer ljudje hrepenijo, kar želijo in kar potrebujejo.

Pogosto je problem sama želja in način kako jo spoznati. Včasih je preprosto, samo vprašamo ljudi, kaj želijo in nam bodo povedali, le če jih nismo »pozabili« vprašati. Pogosto ni tako preprosto.

Na primer: ljudje, ki so dolga leta preživeli v institucijah, so se naučili, da si ne želijo ničesar. Ali pa ljudje, ki so se navlekli na željo po drogi, ali nekdo, ki želi nekaj prepovedanega, tudi, če si želi samo umreti, ali če si ljudje želijo nečesa, kar drugi hočejo preprečiti ali pa jim ni všeč, kot takrat, ko oba starša želita biti edina skrbnika svojega otroka.

Socialno delo ni samo mehanika, ustvarjanje mašine, ki bi proizvajala predmete naših želja. Gre tudi za ustvarjanje želja, sestavo mašine, ki ne bo samo producirala, kar si ljudje želijo, ampak jo bodo želje tudi poganjale in jo tudi sestavljale.

Transverzhalno

Socialno delo ni le interdisciplinarno, ampak tudi povezuje več različnih ravni bivanja. Ne more torej vrste pomenov in funkcij omejiti na eno samo dimenzijo in na homogen prostor redukcionistične stroke. Vemo, da, ko starejšo osebo namestimo v dom za stare, ne moremo te namestitve pripisati samo enemu vzroku, npr. njeni telesni oslabelosti ali njeni osebni nezmožnosti, da poskrbi zase. Prepletajo se lahko različne zgodbe: lahko gre za to, da je njen nečak dobil službo, lahko gre za muco, ki jo bo pustila doma, za njene sosedske odnose itd. Vse te sile in dogodki medsebojno učinkujejo, ustvarjajo vektorje in tenzorje, ki bodo starejšega človeka potisnili v oskrbo ali pa mu bodo omogočili ostati doma.

Transverzhalna akcija išče smisel, ki ga najde na še drugi ravnini, povezujoč z drugostjo in ojačitvijo resonance.

Socialno delo razume in uporabi dogodke, okoliščine in snovi, ko jih povezuje z drugimi ravninami. Tam lahko najde drugačen pomen, uporabo in funkcijo, drugačno kot tisto v čistem homogenem območju bivanja (kot bolezen/zdravje, prav/narobe, pametno/neumno itd.).

Ponošena oblačila in zanemarjen videz »duševnega bolnika« bodo znotraj mej duševnega zdravja videti kot znaki bolezni in poslabšanja; lahko pa to beremo kot znak tega, da človek nima veliko razlogov za vzdrževanje svojega videza ali kot izgubo zanimanja za samopodobo, zaradi izključenosti iz vsakdanjega življenja itd. Ko se ta človek zaljubil, se bo lepo oblekel, obril in uredil. Ali je ne biti (za)ljubljen razlog za njegovo stanje?

Dialog (Freire) je eno izmed najpomembnejših orodij socialnega dela. Dobesedno pomeni govoriti (in razmišljati) skozi (snov). Oznaniti, kaj bo postalo.

Dialog je način kako lahko vidimo skozi materialne sile, je način vključevanja ljudi, biti z njimi v zaroti pogleda, videti kaj se bo zgodilo. Dialog je način izpeljevanja socialnih ureditev v materialne (redukcija substance v materijo) z namenom njihove preobrazbe. Kot je ljubezen razlog za moškega, da se lepše obleče.

Pragmatično

»Jezik« socialnega dela sloni na dejanskih izjavah, ki jih določa kontekst in neposredni »pomeni«, ne pa slovnična pravila.

Socialno delo nima zares svojega specifičnega jezika, žargona, profesionalnega slenga⁸, ki bi lahko služil kot poklicna liturgija, kot je bila latinščina v cerkvi. Je to zato, ker socialno delo nima templja (ničesar podobnega bolnišnici, azilu, zaporu, vojašnici ...)? Ali zato, ker v socialnem delu ne obstaja višja resnica, ki bi jo morali ščititi in jo hkrati pridigati ljudem? Da socialno delo nima lastnega žargona je prednost in nuja.

V socialnem delu moramo izvesti operacijo, ki je ravno nasprotna od standardnih operacij v drugih strokah. Varovanci posebnih ustanov se morajo naučiti ezoteričnih jezikov in pravil, ki instituciji lastna. Socialni delavci in delavke se morajo, da bi razumeli, kaj se dogaja med ljudmi, učiti njihovih jezikov, govorov in govoric, pa tudi poučiti o pravilih, odnosih, običajih itd. Do tu – podobno antropologiji. Medtem ko zadnja prevaja spoznano v globlje pomene struktur ali funkcij, se socialno delo zadovolji z neposrednimi pomeni, njihovimi zemljevidi in njihovim preoblikovanjem v akcijo. Nove pomene bomo dobili potem, ko bomo postavili vprašanja: »Kaj je storiti?«, »Kaj bomo naredili?«, »Kaj se bo zgodilo?« itd.

Socialnega dela ne zanima, kaj je prav ali kaj je narobe, ampak kaj deluje in kaj ne deluje

Ne zanima nas ali je uživanje drog prav ali narobe, ali starš mora ostati s svojimi otroci ali ne, ali se kdo sme ali ne sme pogovarjati s seboj, ali se ubiti, imeti dom, voziti avto, nositi nogavice različnih barv itd. Vemo, da imajo droge lahko tako destruktivne kot ustvarjalne učinke, da so starši primarna opora, lahko pa predstavljajo veliko grožnjo svojim otrokom, vemo tudi, da so notranji glasovi lahko enako spodbujajoči kot tudi ogrožajoči, itd. To ni vprašanje relativizma, je vprašanje, kakšne vrste mašina je na delu.

Kriterij za izdelavo mašine bi moral biti takšen, da ureditve zagotavljajo maksimalen dobiček in najmanjšo izgubo oz. škodo vsem udeleženkam; ne le v ekonomskem smislu – škoda in izboljšava sta lahko tudi telesna, čustvena, čutna: bolečina, gnus, radost, zadovoljstvo, lepota; do neke mere zadovoljstvo.

Zmanjševanje škode in večanje koristi; pragmatika ubeži od binarnih nasprotij gramatičnih pravil. Ne gre za izbiro med zdravjem in boleznijo, napačnim/pravim, uspehom/izgubo, črnim/belim – hočemo, da je slika vsaj in črna in bela, najboljša pa je, da je barvna.

Posebnost te konstrukcije je mandat socialnega dela upoštevati vložke najšibkejših udeležencev in udeleženk. Socialno delo se vplete z namenom, da je skrbnik ali zagovornik, z namenom zavarovati interese šibkih, ki se ne (z)morejo sami; in zagovarjati tiste, ki nimajo dovolj moči, da bi jih slišali.

Zmanjševanje škode je vodilen pojem, ki nadomešča krivdo, napako, pomanjkanje.

Ko gredo stvari narobe, tradicionalne stroke iščejo krivca in krivdo. Nekdo mora biti odgovoren, krivda in napake se morajo popraviti, da se ne bi več ponavljale. Tako mehanično pojmovanje krivde ima neko logiko znotraj okvira virtualnih idealov, a pade v resničnem življenju. Prvič, kaznovanje – popravljanje, ni samo zamudno (in včasih nemogoča naloga), ampak povzroča še več bolečine, škode in stiske. Drugič, navadno pade krivda na žrtev (človeka v stiski). Tretjič, krivdo individualizira in personalizira in tako izbriše vedno prisotno družbeno razsežnost. Četrto, preoblikuje nekaj, kar se je ali se bo zgodilo, v osebno

⁸ Ne vemo niti, kako naj kličemo ljudi, s katerimi se srečujemo. So klienti, stranke, pacienti, varovanci – odločili smo se za besedo širokega pomena – uporabnik.

določilo. Nekoga, ki je kradel, razglasi za tatu, nekoga, ki ne sliši ali ne more govoriti, pa za gluhega ali nemega, itd.

Jezikoslovno gledano, transformira glagol v samostalnik, povedek v subjekt ali objekt. Zajame dejanje in ga preoblikuje v substanco. Naključni (akcidentalni) dogodki postanejo ne le ključni (incidentalni), ampak bistveni (substancialni) za osebo. Velika razlika je, če rečemo »človek, ki občasno krade« ali ga kar poimenujmo »tat«. Ta substantizacija je glavna operacija v stigmatiziranju ljudi.

Povedati drugače je pomembno. V socialnem delu je tendenca, da ljudi poimenujemo *najprej kot ljudi*. Izrazi, kot so 'ljudje, ki slišijo glasove', 'ljudje, ki potrebujejo dolgotrajno, kontinuirano oskrbo', 'ljudje, ki uživajo droge', 'moški, ki ima spolne odnose z moškim' itd., počasi nadomeščajo stare samostalniške nalepke. Kot z vsem politično korektnim govorom, ki ga uporabljamo, ostaja občutek nekakšnega neuspeha. Samo nov nov-govor?

Če nekoga etiketiramo, prilepimo nalepko, smo ga prekleli in je v bistvu vseeno, ali je ime nalepke tako ali drugačno, pomembno je, kakšno dejanje sledi besedi. Vemo, da samo sprememba izrazoslovja, brez resnične akcije in dejanske spremembe statusa osebe, ostane kletvica. Moč besede ni odvisna samo od statusa in moči osebe, ki besedo izreka, ampak tudi ureditev, ki ji sledijo. Mnogo ljudi, med temi so tudi psihiatri in psihologi, je bilo prepričanih, da je Milošević bil psihopat, ampak nihče ni imel moči, da bi ga podvrigel diagnostičnim postopkom, ali celo terapijam, kaj pa šele, da bi ga na podlagi tega omejil, ustavil. Nemogoče ga je bilo postaviti pred sodišče, preden so zanj ustanovili haško sodišče.

Je pa tudi res, da želja verjetno ostane hrepenenje, mentalni objekt razmišljanja, če nimamo oprijemljivega načrta, kako jo uresničiti. Če nekdo želi živeti samostojno, mora obstajati stanovanje, kamor se lahko preseli. To kar v socialnem delu imenujemo »perspektiva moči«, ni samo oznanjenje človekovih vrlin, ampak jo morajo podpirati tudi ureditve, ki bodo dejansko krepile moč človeka, da bo zares postal močnejši.

V socialnem delu obstaja veliko orodij za doseg tega, med njimi je tudi mnogo zapovedi, ki spremenijo življenje ljudi. Nekateri so zelo močna, odločna in omejevalna (kot npr. odvzem otrok). Vprašanje ni, ali bi socialno delo moralo izvajati omejevalne ukrepe in navodila, vprašanje je, kako to početi. Socialne delavke in delavci ne rabijo biti sodnice, zdravnice; ljudem ni potrebno soditi ali jih diagnosticirati. Moramo iskati načine dela z ljudmi, ki bodo, tudi če gre za omejevanje njihovega življenja, ustvarjali nove besede in nove mašine.

Ples med zagovornikom in skrbnikom

Pri socialnem delu gre vedno za dvojice, gre za Picka in Packa, Lolka in Bolka, Puja in Prašička. Gre za to, kako biti dva istočasno. In kako biti sposoben plesati med obema obrazoma. Klasično volilo socialnega dela je varovati (virtualne) interese človeka, ki tega ne more storiti sam. Na drugi strani je tudi bistvena naloga socialnega dela, da zagovarja dejanske želje in nuje teiste osebe (ki jih vendar lahko izrazi).

Skrbniška vloga v poklicih, ki se ukvarjajo z ljudmi (medicina, zdravstvo, pedagogika, socialno delo) zgodovinsko temelji na zavezi fevdalnega gospodarja, da poskrbi za svoje podanike, da je njihov pokrovitelj in zaščitnik. To je osnovno razmerje fevdalne družbe. Narobe pa meščanska družba v načelu temelji na enakopravnem združevanju suverenih,

avtonomnih, neodvisnih posameznikov, ki sklepajo pogodbene odnose. Za tiste, ki niso sposobni ali pa jim drugi tega položaja ne priznavajo, je potreben poseben institut, ki jim zagotavlja nadomestno udeležbo v družbenih procesih. To vrzel so v določeni meri napolnile človekoljubne stroke, ki so prevzele skrbniško (pokroviteljsko, zaščitniško) vlogo za ljudi, ki jim manjka pogodbene moči. Osnovne značilnosti take strokovne vloge so, da na podlagi apriorne vednosti skrbi za virtualne interese posameznika, da poudarja varnost in skrb, da dobi pooblastilo od družbe na podlagi pomanjkljivosti posameznika in da obravnava osebo bodisi kot otroka ali tujca, ki sta oba nemočna in nevedna, potrebujeta pomoč in pokroviteljstvo.

Zagovorniška vloga temelji na tradiciji borbe za družbeno emancipacijo obrobni družbenih skupin (delavcev, žensk, etničnih in rasnih manjšin ...). V načelu je namenjena zastopanju interesov ljudi, ki nimajo »pravice glasu«; je odvetniška in zastopniška vloga, ki naj ustvari polnopravne člane družbe oz. nadomesti primanjkljaje za doseganje takega položaja. Je strokovna drža, ki upošteva perspektivo moči in si prizadeva za krepitev družbenega položaja posameznika. Osnovne značilnosti take vloge so, da izhaja iz dejanskih interesov in želja posameznikov, da ustvarja vednost glede na analizo stvarnosti, da poudarja pravice in preprečevanje krivic, da dobi pooblastilo od posameznika ali konkretne skupine ljudi, da je usmerjena v nepravilnosti in krivice v družbi in da obravnava osebo na način hendikepa, se pravi, da hoče zanj izboriti prednost, ki jo je oseba izgubila, in to počne na podlagi izmenljivosti vlog (*Kraljevič in berač*). Podobna je tudi *podporna* ali *asistentska* vloga (na primer pri osebni asistenci). V tem primeru ima vprašanje moči manjši pomen, saj je uporabnik že v izhodišču delodajalec.

	Skrbniška vloga	Zagovorniška vloga
Interesi	Virtualni	Dejanski
Vednost	Apriorna	Naknadna, temelji na konkretni situaciji
Pooblastilo	Od občje družbe	Od posameznika, konkretne skupine
Napaka	Znotraj posameznika	V družbeni ureditvi
Lik uporabnika	Tujec, otrok	Odsoten posameznik, hendikep, <i>kraljevič in berač</i>

Protislovje med zagovorniško in skrbniško vlogo je rešljivo na več načinov: z ločitvijo vlog (en član tima vzame eno in drugi član vzame drugo vlogo), z vzdrževanjem od vloge skrbnika (v primeru, ko ima sodišče ali kakšna druga instanca že itak tako vlogo), ali s sintezo obeh vlog⁹.

Sinteza je mogoča, če sledimo obema vlogama, se kontinuirano pogajamo (v dialogu) tako o našem mandatu kot tudi o možnih izhodih in imamo v mislih koristi vseh udeležencev, predvsem pa konkretnega uporabnika; pri tem pa dosledno uporabimo najmanjše možne omejitve in si skupaj z uporabniki prizadevati za najbolj ugoden izid.

Če vzamemo za primer odvzem otroka je v resnici postopek dvojen. Gre v smeri odvzema otroka, a hkrati preskuša vse možnosti, da do odvzema ne bi prišlo. Optimalno je v postopku ustvariti zavezništvo, da je delavec *tudi* na strani staršev in da skupaj z njimi prehodi pot preskušanja možnosti, da otrok ostane z njimi, in do morebitne ugotovitve, da to ni mogoče oziroma da je nujno (začasno) otroka odvzeti.

⁹ Ločitev vlog in abstiniranje od vloge so upravičene in produktivne v nekaterih situacijah, a če to storimo, se odrečemo moči odločanja, ki nam je bila poverjena. To pa je lahko moči, ki jo lahko uporabimo za rešitev, ki si jo želi uporabnik.

Pri tem je pomembna dosledna izkustvenost odločanja. Socialnemu delavcu se lahko zdi, da je cilj, ki si ga zastavi uporabnik, »nerealen« in da ga ne bo dosegel. Pri tem velja vodilo, da socialni delavci nismo zagovorniki realnosti, realnost je dovolj močna, da bo spregovorila zase. Mi jo moramo skupaj z uporabniki preskušati. Izkušnja nam bo povedala, kaj je možno in kaj ni. Socialni delavec in delavka nista dolžna vedeti vnaprej, kaj je »realno« in kaj ni, in nista pokroviteljska v odnosu do uporabnikov. Uporabnikova želja je hipoteza, ki jo je treba preveriti. Življenje je že samo po sebi eksperiment.

Sinteza je tudi mogoča, ker hkrati ocenjujemo, načrtujemo in delujemo. V socialnem delu je slediti tradicionalnim znanstvenim vzorcem razglabljanja neuporabno in celo škodljivo. Socialno delo ni dolžno najprej oceniti in nato posegati. Konkretna dejanja, ki jih storimo od začetka, gredo onkraj čiste ocene, saj že takoj spremenijo situacijo (mladi prestopnik dobi službo, konča šolo, oče spremeni svoje komunikacijske vzorce z njegovimi otroci). Dobri in konkretni načrti za prihodnost spremenijo sedanost.

Z operativno sposobnostjo, se pravi z zmožnostjo, da kaj uredi in spremeni, pa socialno delo ne le preseže protislovje med skrbniško (pokroviteljsko) in zagovorniško (podporno) vlogo, temveč stopi v vlogo naročnika. Načrti pomenijo tudi naročila, socialni delavec ali delavka je torej nekdo, ki lahko naroči sredstva in storitve, ki bodo bistveno izboljšala uporabnikovo življenjsko situacijo. To moč podeli tudi uporabniku. S tem stopi v povsem drugačno nalogo, kot je skrbniška, pa tudi zagovorniška.

Delamo lahko kot zagovornik in kot skrbnik hkrati, tudi zato, ker lahko poskrbimo, da se stvari zgodijo. Če kot socialni delavci lahko res rešimo zadeve in nekaj spremenimo, je akcijska sinteza mogoča. Z možnostjo delovanja prevzemamo vlogo naročnika in integriramo uporabnikove dejanske želje in potrebe z njihovimi virtualnimi interesi, kot jih zaznavamo. Lahko načrtujemo in ustvarjamo ureditve (storitve, okolja, vire, itd.), ki bodo zadovoljile oboje – to kar si ona ali on zares želi in to, kar predvidevamo, da je dobro zanj ali zanjo.

Pristransko

Zdaj vemo, da ne obstaja politično nevtralna ali vrednot prosta znanost. V socialnem delu je nujno biti pristranski. Če želimo zvedeti, kaj ljudje dejansko doživljajo, kakšno je za njih življenje, kaj preživljajo, moramo prevzeti njihovo lastno perspektivo. In to še toliko bolj, ko začnemo delati skupaj.

Kakorkoli, nepristranskost glede interesov uporabnika, je predpogoj profesionalne discipline, ki nam daje kredibilnost, da ne delujemo iz zasebnih razlogov. Ampak, obstaja še cela zgodovina, ne samo v antropologiji, ampak tudi v socialnem delu, prestopov na drugo stran (postati domorodec), tj. odreči se podeljeni vlogi in mandatu in se pridružiti uporabnicam in uporabnikom. Ne gre samo za prestop v mladinske subkulture, ampak tudi za pristop sindikatom, skupinam aktivistov in družbenim gibanjem.

To pa postavlja številna vprašanja. Ne samo o naravi profesionalnega socialnega dela, ampak tudi – je mogoče postati nekaj, kar nisi? Ali lahko nekdo postane star ali otrok, ko ima štirideset let? Ali lahko gremo onkraj, samo empatije, kvalitativnega raziskovanja, onkraj zgolj predstave, kako je biti v koži drugega? Če oseba ostane ista, je sprememba dovoljena, preobrazba pa ni. Preobrazba v drugega pomeni smrt nekoga (mogoče samo brodolom).

Tarzan postane opica, ker Lord Greystoke umre. Postati drug je mogoče takrat, ko ni vrnitve nazaj, ko se porušijo mostovi. Postati drug pomeni zapuščanje vlog, provizorične identitete.

Socialno delo se mora odpovedati moči vloženi vanj, samo to je, da princ mora zares postati berač, da bi se sinteza zgodila.

Verjetno

Gotovosti so naši prijazni fantomi vsakdanjega življenja. Ne želimo dvomiti okoliščinah življenja; želimo biti prepričani, da bodo otroci doma, ko se vrnemo iz službe, da nas mož še vedno ljubi, da so stvari tam, kjer smo jih pustili. Če se ne bi odločili, da bomo v to verjeli, bi naše življenje bilo beda. Socialno delo se ukvarja s situacijami, kjer se stvari obrnejo, ko ni tako kot bi moralo biti, ko stvari spolzijo iz rok, ko se ljudje, ki bi morali biti temelj varnosti (mož, oče) spremenijo v glavno grožnjo, ko naša babica pozabi naše ime, ko ostanemo brez denarja v gostilni že stotič, ko se tovarna, kjer smo delali dvajset let, zapre – ko se običajno transformira v nenavadno, izjemno.

Vsi si prizadevamo rekonstruirati navadno, na več načinov: z realnimi jamstvi (zavarovanje, jamčenje), s tem, da gremo v varna ali navadna okolja (varne hiše, javne prostore itd.); ali poskušamo preurediti situacijo (s pogajanji, odstranitvijo nevarnosti ali grožnje). Dedramatiziramo dramo nenavadnega, izrednega, z normaliziranjem ali banaliziranjem (»saj ni nič posebnega«, »to se je zgodilo že prej« itd.), s povezovanjem dogodka z izkušnjami drugih ljudi (»to se dogaja mnogim med nami«, »to se zgodi, ko prideš v ta leta«), s povezovanjem z družbenim (»to je patriarhalno«, »ekonomska kriza«, vojna«).

Ali pa poskusimo dojeti nenavadno na njegov lasten način, kot estetski dogodek, ki postavlja svoja vprašanja ali daje svoje odgovore (delirij lahko dojamemo kot zgodbo, ki nam jo nekdo pripoveduje), zagovarjati pravico ljudi do alternativnih, ločenih stvarnosti in jim jih pomagati predstaviti drugim. Želimo se izogniti paranoidnosti, temu, da poudarimo in izdvojimo nenavadne dogodke, da jih obravnavamo kot simptom nečesa (osebne primanjkljaja, usode, večje moči, zarote itd.), želimo preprečiti, da preplavijo situacijo in ljudi, ustvarijo dramo.

Takšni kvazi-vzročni odnosi niso nič drugega kot demoni našega vsakdanjega življenja. Navadno si jih izmislimo, ne samo v vsakdanjem življenju, ampak tudi v socialnem delu in v družbenih znanostih, za nazaj (zasvojen je z drogami, ker je kadil travo ali ker je imel nesrečno otroštvo) in so bolj primer slabe literature kot znanstvenega razmišljanja.

Kvazi-kavzalnosti so tudi konstruirane za izogibanje »napakam«. Za sodnika je napaka, da postavi nedolžno osebo v zapor, rajši bodo izpustili deset krivih ljudi kot zaprli eno nedolžno. Za zdravnika je napaka, da ne pozdravi bolnega človeka, tako, da bodo rajši zdravili deset zdravih ljudi kot zgrešili enega bolnega. Gre za način konstruiranja gotovosti glede naše svobode in glede oskrbe na račun dopuščanja napak drug vrste.

V socialnem delu ne želimo kratiti svobode na račun skrbi, niti ne opuščamo skrbi na račun tega, da ljudem pustimo svobodo. Počnemo lahko oboje hkrati, če razmišljamo o življenjskih dogodkih kot o manj ali bolj verjetnih in ustvarjamo načine predvidevanja, reagiranja ali popravljanja, uporabljanja in izboljševanja dogodkov, ki so se že zgodili. Gledati na dogodke

v bolj verjetnostnem smislu zahteva več natančnosti, več smisla za nepričakovano in manj trdih intervencij v življenju ljudi.

Pri socialnem delu gre bolj za možnosti kot za gotovosti. Res je, da želimo zmanjšati verjetnost neželenih dogodkov, a pomembneje je širiti možnosti.

Eksperimentalno

V družbenih znanostih dejavnost in delo nista preveč cenjena. Če že ne kot šarlatanstvo, ju imajo bolj za obrt, strokovno ravnanje, ne pa za znanost. V polju naravoslovnih znanosti je drugače: tehnične znanosti v nobenem pogledu ne igrajo manjše vloge od teorije. Veliko ljudi ne bi vedelo za Einsteinove, Bohrjeve, Planckove teorije, če ne bi obstajala vesoljna potovanja, jedrsko orožje, televizija itd. V družbenih in humanističnih znanostih, še več kot sto petdeset let po tem, ko je Marx rekel da: »Filozofi so samo razlagali svet; bistvo ga je spremeniti« (Marx, 1979), znanost ostaja duhovniška. Družbeni znanstveniki vidijo svojo vlogo v razlaganju višje resnice družbe, kulture in človeške eksistence in pričakujejo, da bodo ljudje po njihovih aksiomih živeli (in kar je smešno, da včasih ljudje to zares počnejo). Zdi se, kot da družbene znanosti še niso naredile ločitve od religije, kot so naravoslovne znanosti že zdavnaj. Družbene in humanistične vede delujejo kot sekularne religije in družbeni znanstveniki se izogibajo praksisa. Se bojijo onesnaženja njihovih abstraktnih teorij? Kot se zgodi družbenim znanstvenikom, kot so Freud, Marx, celo Foucault, ostajajo znani po praksi, ki so jo začeli ali ji vsaj dali korenit zasuk. Večina družbenih teorij ostaja impotentnih, nemočnih, bodisi zaradi oviranja akcije bodisi ker jih ovira neaktivnost.

V socialnem delu delovanje pogosto pride pred razmišljanjem. Kar nam nekateri kolegi iz bolj akademsko uglednih disciplin zavidajo, je naša redna priložnost (celo nuja) da testiramo naše teorije; ali celo da testiramo realnost. Socialno delo je niz stalnih inovacij, eksperimentov, projektov in evaluacij. Praksa v socialnem delu, ki temelji na dejstvih (evidence based practice), ne pomeni samo, da iščemo dokaze, dejstva, ampak tudi, da jih proizvajamo. Če hočemo dokazati, da je življenje v skupnosti boljše, kot življenje v instituciji, moramo preseliti ljudi iz institucij v skupnost. Kakorkoli, v igri nista samo učinkovitost in uspešnost, je tudi etično vprašanje pravice ljudi, da so svobodni in da živijo z drugimi – ampak še vedno je potrebno pokazati, da se lahko zgodi.

Reflektivno in refleksivno

Kjer je akcija, mora biti refleksija. Ne le, da moramo razmišljati, kaj se je zgodilo, kaj je bilo storjeno, ampak tudi kaj bi morali narediti drugače, spremeniti in popraviti. To ne pomeni, da moramo dejanja in akcije interpretirati, moramo jih videti kot celoto, v kontekstu z vsem.

Potrebno je biti reflektiven in tudi refleksiven. Naša dejanja spet osmislijo značilnost interakcij in se ne zrcalijo/reflektirajo v neke vrste transcendentalnem ogledalu. Socialno delo deluje v vsakdanjem, običajnem in banalnem. Večino človeških interakcij ne predpisujejo pravila prava, boga ali higienskih predpisov. Predpisane so s fleksibilnimi, samo-oblikovanimi majhnimi pravili in načini opazovanja, govorjenja, dotikanja in vabljenja drug drugega, s pravili, ki so kulturna in se nanašajo na takojšnje in neposredne cilje, namene in nagibe vpletenih ljudi.

Ta pravila in neposredni (iminentni) pomeni so povezani s kontekstom, v katerem so se dogodki zgodili. Dokler nimamo dobrih zemljevidov za te teritorije, ki se venomer premikajo, jih moramo skoraj vedno raziskati in v raziskovanje vključiti ljudi. Z uporabo transcendentálnih bližnjic in aksiomatske stenografije, bomo vedno tvegali nenatančnost in to, da bomo zgrešili poanto.

Potrebno je dopustiti ljudem, da povedo svoje zgodbe, spodbujati jih je treba in jim pomagati, da si jih znova prilastijo. Ampak, žalostne zgodbe, ki nam jih »pripovedujejo«, so večinoma pripovedi povedane več kot sto let nazaj s fiksnimi šablonami in literarno strukturo. Zgodbo džankija je že leta nazaj napisal Thomas de Quincey, ponavljal jo je Kockar Dostojevskega in brali smo jo v Otrocih s postaje Zoo, da bi jo znova slišali v pisarni socialne delavke kjerkoli na tej Zemlji. Lahko bi se pritoževali nad pomanjkanjem domišljije in plagiatorstvom, če bi šlo samo za organizacijo pripovedi, načina kako povedati zgodbo. Ampak ker gre tudi za način organiziranja dejanske izkušnje, scenarija, ki mu ljudje sledijo v resničnem življenju, lahko trdimo, da so ljudje ujeti v svojih biografijah. V socialnem delu moramo izumiti načine kako pobegniti biografijam, kako jih preoblikovati, jim ustvariti drugačne konce in nadaljevanja. Mi ne živimo romanov z zarotami, junaki (navadno tragičnimi), rešitvami itd. Človeška življenja so bolj podobna prepletajoči se seriji novel, kjer pogosto spregledamo končni preobrat in zgrešimo povezavo z nečim, kar še prej ni obstajalo. In ne vidimo, da so človeška življenja bolj komična kot tragična.

Komično

Priseganje na očeta nekoga je drugačno, ko prisega Ojdip, Jezus ali medvedek Pu.

Socialno delo je zabavno, tudi če šale niso bile izrečene. Odnosi z uporabniki so prehodne narave; zato se je dovoljeno igrati.

Humor dovoli premik naprej, videti (kaj se je zgodilo ali kaj se bo zgodilo), ne da bi nas preplavila ali zabubila drama.

Seveda ne predlagam tega, da bi se smejali na pogrebih, ampak če se bomo, to ne bo pomenilo nespoštovanja do pokojnega, ampak obratno, to bo prispevek k dobrim spominom nanj. Smeh povzroči to, da misli odmevajo na zelo različnih ravneh. Oseba ki pove šalo, se najbolj smeji.

Etično-estetski

Dvomim, da mi je uspelo potrditi tezo da je socialno delo znanost dela (to je tako ali tako težko narediti s pisanjem ali govorjenjem), ampak sem naveličan pisanja (in vi branja – cenim vašo vljudnost in vztrajnost), tako da bom nehal.

Samo še končna misel; socialno delo je pot proti etično-estetski paradigmi v humanističnih in družbenih znanostih. Omogoča nam, da slišimo, čutimo, vidimo, izkusimo in gremo čez zakrknjeno normalnost, da se premikamo med različnimi ravnmi bivanja.

Nova paradigma gre preko transcedentalizma racionalne paradigme, ampak še vedno ima razum za nekaj uporabnega. Konec dvajsetega stoletja je morda pokazal pasti projekta

Razsvetljenstva. Ampak to ni tisto, iz česar si socialno delo gradi svojo konsistentnost. Potrebno je uskladiti njegovo konsistenco s humanističnimi projekti renesanse.

P.S. »Vse je dovoljeno (*anything goes*)« krilatica post-modernizma je v resnici eno veliko sranje globalno integriranega kapitalizma – prodajni slogan za smrt.

LITERATURA:

- Castel, R. (1976), *L'ordre psychiatrique*. Paris: Minuit.
- Castel, R. (2003), *L'insécurité sociale: Qu'est-ce qu'être protégé?* Paris: Seuil.
- Crowther, M.A. (1981), *The Workhouse System 1834-1929*. London: Methuen.
- Deleuze, G., Guattari, F. (1975), *Kafka: Pour une littérature mineure*. Paris: Minuit.
- Deleuze, G., Guattari, F. (1980), *Mille plateaux*. Paris: Minuit.
- Deleuze, G., Guattari, F. (1986), *Kafka: Toward a Minor Literature*. Minneapolis: The University of Minnesota Press.
- Deleuze, G., Guattari, F. (1988), *A Thousand Plateaus*. London: Athlone Press.
- Flaker, V. (2006), Social work as a science of doing: in the praise of a minor profession. V:
- Flaker, V. (ur.), Schmid, T. (ur.), *Von der Idee zur Forschungsarbeit : Forschen in Sozialarbeit un Sozialwissenschaft*. Wien: Böhlau Verlag (55-78).
- Foucault, M. (1976), *Histoire de sexualité: Volonte de savoir*. Paris: Gallimard. Srbski prevod: Fuko, M. (1981), *Istorija seksualnosti*. Beograd: Prosveta.
- Foucault, M. (1978), *Surveillir et punir, Naissance de la prison*. Paris: Gallimard. slovenski prevod: (1984), *Nadzorovanje in kaznovanje*. Ljubljana: Delavska enotnost.
- Gramsci, A. (1949), Gli intellettuali e l'organizzazione della cultura. V: *Opere di Antonio Gramsci, 3*. Torino: Einaudi (xv-208). [Deseta izdaja, 1974]; angleški prevod (1971), *The Intellectuals*. V: *Selections from the Prison Notebooks*. New York: International Publishers (3-23).; srbski prevod: Gramši, A. (1973), *Problemi revolucije*. Beograd: BIGZ.
- Jones, Colin. 1989. *The Charitable Imperative*. London: Routledge.
- Jordan, B. (1987), Counselling, Advocacy and Negotiation. *British Journal of Social Work* Vol. 17, N. 2 (April 1987): 135-146.
- Marx, K. (1979), Teze o Fueerbachu. *MEID II*. Ljubljana: Cankarjeva založba (356-362).
- Polanyi, Karl. 1957. *Great Transformation*. Boston: Beacon Press.